Norman de Palm onderweg naar zichzelf

Gedichten over gesmokkelde grenzen

Sedert Luc. Tournier in 1948 „met onverholen genoegen een Curacaose jongeling, een dichter, die toch zeker op het bezit van een pikante verbeelding zich beroepen mag" presenteerde in de persoon van Charles Corsen, die met 28 surrealistische zielekreten de goegemeente (voorzover die verzen leest) op stelten zette, geloof ik niet dat de Antilliaanse literatuur (om deze statutaire spookterm maar te gebruiken) op het gebied van de poezie zulk een verrassend debuut heeft gekend als thans het geval is met de verschijning van de bundel „Onderweg" van Norman de Palm. Nou kent iedereen die geen vreemdeling is in dit caraibische Jeruzalem de funeste „positieve discriminatie" die in bepaalde kringen zowel hier als in het noordoostelijk deel van het koninkrijk wordt bedreven door elk Antilliaans geschrift dat op een rood-wit-blauwe maandag in druk verschijnt met triomf-bogen en luid hoera-geroepen binnen te halen. Mijn genoegen is daarom minstens even onverholen als dat van de Stoep-tsaar 29 jaar terug, nu ik een echt talent mag introduceren en de gedichtenbundel van Norman de Palm presenteer als een 18-karaats kunstwerk.

Het paradijs is niet hier op aarde gesitueerd. De menselijke geest is geen waterdicht mechanisme, ook geen fossiele cocon die versteend wacht op de paleontoloog die hem zal vinden en ontleden. Een rationeel mens wil niet meeleven zonder te beleven, hij wil zoeken en vinden, nu. Hij leeft daarom met een grenzeloze heimwee naar zijn authenticiteit en onderweg naar zichzelf speurt hij naar de verdeelsleutel die het raadsel dat hem omringt kan ontrafelen, de chaos kan tomen en ordenen, en die misschien zal passen in het slot van de poort naar Eden. Begenadigde zielen lopen door een vertrouwd landschap, beschut door het hoge blauw en het groen aan hun voeten, over rechte paden die voorzien zijn van duidelijke verkeersborden die veilig leiden van meet naar eindstreep. Voor anderen draagt de weg soms af naar een doolhof waarin de dingen van het leven zijn verlegd, onderscheiden en begrensd, een labyrint van levensvreemde standaarden, gecanoniseerde normenstelsels, ontgroeide stamrituelen en te starre spelregels. Onder de mêlée raken de zwakke broeders verlamd, zij capituleren of lopen te pletter tegen wat zij ervaren als botheid en vervalsing. Sommigen echter worden zich in het heetst van het krijgsgewoel bewust van de onaantastbaarheid van hun geest, brengen de kracht en het lef op zich van hun dwangbuis te ontdoen en hun eigen houding te bepalen; zij zien het gloren van hun authentiek-zijn.

Theseus doodt de minotaurus en houdt de sleutel in zijn hand. De bundel „Onderweg" is het poetisch relaas van zulk een dappere strijd naar verlossing en overwinning.

De Palms gedichten zijn niet bestemd voor de lezer die een bevattelijke affirmatie voorgeschoteld wenst te zien van eigen opinies en vooroordelen. Daarvoor is de dichter te origineel en te strijdbaar, zijn verzen een te individueel ervaren werkelijkheid te nauw verweven met het hoogst persoonlijke. Maar ook de onbevangen belangstellende lezer maakt hij het vaak niet makkelijk, doordat vele gedichten zowel compositorisch als inhoudelijk bij eerste lezing moeilijk te ontwarren zijn of onafhankelijken.

Dit is slechts schijn. De lezer wordt niet onderworpen aan een dadaistische Rorschach-test. Een herhaalde toenaderingspoging doet alras de opzettelijk onvolledige orchestratie doorgronden: door een weelde van beeldflitsen en intieme gevoelsuitingen, veelal abstract verpakt, wordt de geest aangezet de samenhang te ontdekken, het ongezegde aan te vullen en soms zelfs geheel af te ronden in zijn toepasselijkheid voor iedereen. Welk gevoelsmens die pijn heeft ervaren, de andere pijn dan die van een blauwe nagel, kent niet een.

Kleine weduwe/in het zwart/diep in mij/treurend, ontroostbaar/gevangen in mij./ In je handen houd je/ alle bloemen van verdriet/ voor het leven gegeven.

Dan weer zijn andere gedichten zoniet zonneklaar, dan toch snel te ontcijferen. Wanneer hij onverbloemd en sterk geengageerd tekeer gaat tegen de ploertigheid van een verziekte maatschappij, het te kwaad krijgt met het monster dat „red tape" heet, de dorpse draperie verscheurt die de seksualiteit verhult, of raast tegen de politieke misleiding.

Gezeteld,/in hun olifantshuiden/storten ze misleiding/langs je wegen/met hun dikke vingers/bedorven grappen/spelen ze/Black Jack met Jackasses./Steeds dezelfde koningen/Zwarte of Witte/ze bijten elkaar niet.

De gedichten van Norman de Palm zijn tweeklanken die versmelten tot één hechte bundel. Enerzijds is de angry young man aan het woord, zijn stem intens, fel, wanneer hij in woede staat tegenover de bekrompenheid, de achterdocht, de neerhalende banaliteit van een wereld van gemanipuleerde poppen, waar geen plaats of geborgenheid meer is voor hen die weigeren in koordans mee te huppelen. Anderzijds is hij het vrije individu dat zich heeft losgebeten, de lyrische cantor die probeert door te dringen over gesmokkelde grenzen tot de schoonheid die achter die gore wereld te vinden is, die de binnenwereld van zijn essentie en gevoelens verwoordt en met zijn zang een onbegrensde ruimte tracht te vullen. Een gedicht als „Ik wil zijn" kan zó van de kansel worden afgelezen als een preek over de naastenliefde.

Wanneer Norman de Palm zich in het eerste gedicht uit de bundel presenteert, maakt hij zich geen illusies.

Hetgeen hij te zeggen heeft is „overnodigd in dezelfde adem ook „overbodig".

Maar hierna komt een talentvolle, moedige dichter aan het woord; talentvol om de kwaliteit van zijn verzen, moedig omdat hij stem geeft aan wat in hem leeft en weigert zich als dichter anders voor te doen dan hij is als mens.

De bundel omvat vijf deeltjes, getiteld Ik, Wij, Jij, Kontemplatie, En. Deze laatste titel is intrigerend. Is „en" als gaande gedeelten met het vijfde of, meer waarschijnlijk, om aan te duiden dat het laatste deel einde doch geen eindpunt is?

Of wordt met "en" de klank van de letter N bedoeld? De N van het onbepaalde, het magische ondefinieerbare? Want in het enigmatische slotvers klinkt „schreeuwen" naast „verstomd verdriet" op, „middelpunt" naast „rand", assimileren „zwarte smarten" met „volmaakte verzoening," „verankering" met „driftige stuw," „versplintering" met „ oneindige unificatie".

In dit laatste gedicht, gezet in de vorm van een kruis, gebed of aanklacht? Betekent dit vraagteken dat de dichter faalt? In genen dele! Is het bestaan zelf geen schizofrene symfonie van leven en dood? De titel van de bundel luidt „Onderweg" en niet „Behouden thuisvaart" of „In veilige haven." De lezer die op de laatste bladzijde van een boek het mysterie geliquideerd wil zien, moet een detective roman lezen.

Een gedicht is reikhalzing en betasting, geen karate-greep of militaire omsingeling.

Norman de Palm zoekt in zijn gedichten naar de sleutel van zijn authenticiteit. De sleutel van een wondermooie benadering van poezie had hij reeds op zak toen hij aan de bundel begon.

Het is zeer toe te juichen dat en face het nederlandse origineel de papiamentse versie in de bundel is opgenomen, in vertaling van T.R.A. de Palm die zijn sporen op het gebied van vertaling van toneelwerk reeds heeft verdiend en zich nu waagt aan de dichtkunst. De onvertaalbaarheid van poezie is een pertinente stelling die zeer oud is, en waarschijnlijk waar ook. Het strekt de vader van de dichter dan ook tot eer dat hij er in grote mate in is geslaagd te voldoen aan de primaire eis die vertaling van poezie stelt; het origineel zo veel mogelijk te laten meespreken in de vertaling zonder tekort te doen aan de complexe structuur en de kunstzinnige uiting erin vervat. Hierdoor is „Onderweg/Na Kaminda" ook voor de papiamentstalige literatuur een belangrijke aanwinst geworden, ook al omdat (wederom) bewezen wordt dat het Papiamentu ook in de hoogste vorm van taalgebruik hanteerbaar is, maar tevens omdat de papiamentse lezer nu eens zoetkoek-verzen krijgt opgediend waarom hij hartelijk en gemeend kan lachen c.q. even gemeend tranen met tuiten kan plengen, doch geconfronteerd wordt met moderne gedichten die hem tot nadenken en zoeken nopen.

De bundel is in typografisch opzicht een juweeltje, dat met vernuft is uitgewerkt. Een goede vondst is de visuele benadrukking die aan sommige gedichten wordt gegeven door het arrangeren van het zetwerk in b.v. kruis- of trap-vorm, het gebruik van een rouwrand e.d. Ook wordt met lettertypen (gevaarlijk?) gespeeld. Felix de Rooy, die de lay-out verzorgde, verlucht de bundel met een aantal kunstvolle pentekeningen die zeer aanspreken.

Deze tekeningen zijn technisch áf, maar wat vooral boeit is de totaliteit en de volstrektheid waarmee zij de tekst completeren. De Rooy heeft zich de verzen „toegeeigend." Hij moet zich volledig in de toon en de situatie van de tekst hebben ingeleefd om ze zó in de illustraties te kunnen neerleggen. Hiertoe is alleen in staat een tekenaar die naast een vaardige stift ook een dichterlijke ziel bezit.

TIP MARUGG

De tragiek van Tolstoi

Boeiend relaas van zijn laatste levensjaar

Een van 's werelds meest omstandig beschreven, gedocumenteerde en geannoteerde huwelijken - en dan in het bijzonder de dramatische slotfase ervan — is wel de 48-jarige echtverbintenis tussen Ljev Nikolajevitsj Tolstoj en Sofja Andrejevna Bers, waaruit dertien kinderen werden geboren. Het tragische einde is bekend en in letterlijk honderden boeken en artikels in vele talen ontvouwd: de moordende sfeer op het landgoed Jasnaja Poljana is zó ondraaglijk geworden, dat de 82-jarige Tolstoj in de vroege ochtend van 28 oktober 1910 vrouw en huis verlaat en wegvlucht „om de laatste dagen van mijn leven in stilte en eenzaamheid te slijten." Dit is hem niet gegeven. Wegens ziekte is hij gedwongen reeds na drie dagen zijn vluchtreis te onderbreken en uit te stappen op het spoorstation Astapovo. Als voortzetting van een opgelopen bronchitis krijgt hij longontsteking en op 7 november overlijdt graaf Tolstoj, een van de grootste romanschrijvers in de wereldliteratuur, maar daarnaast ook de „tweede tsaar" van Rusland, de man die zulk een enorme invloed uitoefende op zijn landgenoten en op de gebeurtenissen in zijn vaderland.

Van weinig schrijvers bestaat er zulk een uitgebreide en minutieus gerangschikte levenskroniek. Het beschikbare materiaal is overstelpend. De officiele Soviet-editie van zijn verzamelde werken, omvat negentig delen, waarvan bijna de helft wordt ingenomen door zijn dagboeken, brieven en notities. Zowel zijn weduwe als vijf van zijn kinderen publiceerden herinneringen aan hun beroemde man en vader; voorts zijn er aantekeningen en dagboeken van andere familieleden, van zijn vrienden, volgelingen en bezoekers. Er bestaan menige omvangrijke, zowel Russische als niet-Russische biografieen.

In de steeds imposanter wordende serie Privé-domein van de Arbeiderspers verscheen onlangs de Nederlandse editie van „Het laatste levensjaar van L.N. Tolstoj" van Valentin Boelgakov. Het is het nauwkeurig bijgehouden dagboek van zijn particulier secretaris en omvat de periode van 17 januari tot en met 7 november 1910. Ofschoon het geen nieuwe onthullingen bevat, is dit dagboek een boeiend relaas van de dag aan dag bezigheden (en moeilijkheden) van de nog volijverige, krasse tachtiger gedurende de laatste maanden van zijn leven, van zeer nabij geobserveerd door een intelligente jongeman.

Het boek onderscheidt zich voorts door zijn strikte neutraliteit. Hoewel de jeugdige schrijver een fervente aanhanger is van Tolstojs ideeen en herhaaldelijk getuigt van zijn liefde en eerbied voor „mijn dierbare leermeester," weet hij, in tegenstelling tot vele biografen die duidelijk partij kiezen in het drama Sofie versus Leo Tolstoj, een bewonderenswaardige impartialiteit in acht te nemen, hetgeen in niet geringe mate bijdraagt tot de geloofwaardigheid van de inhoud van zijn boek.

Valentin Boelgakov is 24 jaar oud, student aan de historisch-filologische faculteit van de universiteit van Moskou en schrijver van „De christelijke ethiek. Systematische opstellen over de wereldbeschouwing van L.N. Tolstoj," wanneer hij begin 1910 zijn studie afbreekt om persoonlijk secretaris van Tolstoj te worden, nadat zijn voorganger was gearresteerd en verbannen wegens het verspreiden van de verboden geschriften van Tolstoj. (Tsaar Nikolaas II aan het begin van de eeuw of kameraad Brezhnev anno 1977, dissidenten worden niet geduld!).

De Tolstoj bij wie Boelgakov in dienst treedt is niet meer de grote romancier, schrijver van de meesterwerken „Oorlog en Vrede", „Anna Karenina" e.a., maar Tolstoj het „monument." Omstreeks zijn 50ste levensjaar ondergaat Tolstoj een religieuze crisis waarin hij breekt met zijn zondig verleden en zijn levensovertuiging herziet, de zogeheten „bekering", die fatale gevolgen zou hebben zowel voor hem persoonlijk als voor de romanliteratuur.

Tolstoj de schrijver wordt Tolstoj de profeet, die de leer predikt van renunciatie van aardse goederen en van individuele zelfperfectie d.m.v. zijn zeer persoonlijke en niet-orthodoxe interpretatie van christelijkheid, de stelling van het geen weerstand bieden tegen het kwaad, het dogma bovenal van liefde voor het onderdrukte gewone volk.

Een leer die hem beroemd maakt en duizenden discipelen en aanhangers brengt, ook ver buiten de grenzen van Rusland. Zijn landgoed Jasnaja Poljana wordt een pelgrimsoord en in dit Mekka zetelt „de tweede tsaar": Tolstoj de enigmatische ziener, de controversionele en contradictoire genie, de christelijke pacifist en anti-patriot die met zijn revolutionaire edikten Staat en Kerk tegen zich in het harnas jaagt. Wanneer Boelgakov arriveert is Tolstoj 82, gebrekkig, vergeetachtig vaak ziek, hunkerend naar bevrijding uit zijn levensomstandigheden en zwaar gebukt onder het besef van „de gemeenheid van mijn leven"; maar tegelijk ook tot het einde toe de ijverige werker en rusteloze zoeker, levendig, uitdagend, dominerend, vol aandacht voor het wereldgebeuren.

Een van de eerste taken die de kersverse secretaris krijgt opgedragen is de uit Tolstoj werken geputte „Gedachten over de ongelijkheid" in de bundel „Voor iedere dag" volgens opzet samen te voegen, drukproeven door te nemen, literair onbevredigende passages te verbeteren, herhalingen te schrappen, onduidelijkheden nader te preciseren....De jongeman staat versteld van de mate van vrijheid die Tolstoj hem daarbij geeft met opmerkingen als „Zet het mes er maar in," „Gaat u met de nodige durf te werk", „Ik dacht anders dat u heel wat zou schrappen." Boelgakov verzucht dan ook ik zijn dagboek: "Hoe zou ik het over mij kunnen verkrijgen om bepaalde ideeen van Tolstoj eruit te gooien??'

In zijn dagboek noteert hij alles wat op Jasnaja Poljana gebeurt en hetgeen met en rondom Tolstoj voorvalt. Zijn notities bevatten talrijke, soms prachtige, vignetten van Tolstoj de mens, van wiens uiterlijk vooral „zijn stralende, oneindig goede en lieve oude gezicht" de schrijver boeit. Hij zit naast Tolstoj te werken en kijkt van terzijde naar zijn donzige en smetteloze grijze baard waar het lamplicht op valt en naar zijn ernstige gezicht. Dan schrijft hij: „Iemand heeft eens beweerd dat ieder mens een hem eigen geur heeft. Hoe gek het ook mag klinken, maar om Tolstoj hangt, vind ik, iets van een kerkelijke, heel strenge lucht: van cypressen, misgewaden, hostien..."

In de grote eetkamer van het witte huis ontspinnen zich welhaast dagelijks levendige gesprekken. Soms wordt er met het een ander gegekscheerd, doch meestal wordt er diepgaand gediscussieerd: over religie, opvoedkunde, wetenschap, literatuur, schilderkunst, muziek, krankzinnigheid een geestesziekten, de oorzaken die tot zelfmoord leiden (Tolstoj wijst als hoofdoorzaak op de afwezigheid van geloof), over de grondwet in diverse landen en het dubieuze heil dat de constitutie daar heeft gebracht, over vegetarisme (en de moeilijkheid om een melkbedrijf voor vegetariers te leiden, omdat zich daarbij de noodzaak voordoet de stieren te slachten!).

Zeer raak weet de dagboekschrijver sommige van de bezoekers op Jasnaja Poljana te typeren. De stroom is eindeloos: familievrienden, oude kennissen, geestverwanten, discipelen en bewonderaars; beroemdheden, maar ook gewone boeren, mensen uit de steppe en een delegatie kozakken, bezoekers die met gedichten komen aandragen of om materiele hulp komen vragen, een finse schrijver, een noorse journalist, een sociaal werker uit Moskou; een in gymnasiumuniform gestoken jonge Pool die een spion in dienst van de regering blijkt te zijn; een winkelbediende in een hoedenzaak die Tolstojs werken heeft gelezen, zijn baan opgeeft en raad komt inwinnen over wat voor „vrijer en fatsoenlijker" werk hij nu zou kunnen doen; een koopman die zich interesseert voor het vraagstuk van beloning of straf in het leven na de dood; een castraat van de sekte der Skoptsy die tegen Tolstoj zegt: „Als je kuis wilt blijven, waarom heb je dat ding dan nodig?"

Nóg talrijker zijn de brieven die Tolstoj ontvangt. Naast bedelbrieven (een juffrouw wil 100 roebel voor haar huwelijk, een jongeman vraagt hetzelfde bedrag om zich voor te bereiden op zijn officiersexamen), scheldbrieven (Tolstoj zelf hierover: "Ik geloof dat iedereen denkt: die vervloekte ouwe, die beweert het één en doet het andere en leeft niet naar zijn leer; het wordt tijd dat je opkrast, genoeg met die huichelarij! En terecht, heel terecht.") en brieven uit gevangenissen en van verbannen revolutionairen, ook epistels over de meest uiteenlopende onderwerpen: van een dienstweigeraar uit religieuze overtuiging; van een geestelijke die hem verzoekt nu eens zonder filosofische of literaire poespas te verklaren of hij gelooft dat Christus in den vleze is verrezen of niet; een schooldirectrice die een stuk van Tolstoj wil opvoeren en vraagt hoe je bepaalde woorden moet uitspreken; een meisje dat schrijft dat zij na het lezen van enkele boeken van Tolstoj heeft afgezien van zelfmoord; een jongeman die in twijfel verkeert over het probleem van het geslachtsleven en na het lezen van Tolstojs "Kreutzer Sonate" tot de slotsom komt dat geslachtelijke onthouding de enige oplossing is. Enzovoort. Enzovoort.

Het totaal aantal brieven dat door Tolstoj werd ontvangen wordt geschat op 50.000.

In het laatste gedeelte van het dagboek ontvouwt zich het familiedrama, de reeds lang woelende conflicten komen naar boven en bereiken hun tragische climax. Een sfeer van haat en boosaardigheid hangt over Jasnaja Poljana en zonder vrede en harmonie in huis wordt het leven ondraaglijk voor Tolstoj en zijn vrouw.

De „schuld" ligt bij beiden. Aan de ene kant staat Tolstoj, de schrijver en filosoof van wereldfaam, de man die „de waarheid" tracht te vinden en zelfperfectie zoekt, die bereid is alle materiele bezit en comfort op te offeren terwille van zijn geloof. (Maar niet helemaal: het dualisme dat hem als jongeman reeds parten speelde — hunkering naar een puur en rein leven en eindeloze nachten van gokken en bordeelbezoek —, dezelfde gespletenheid manifesteert zich ook nu in een halfslachtige houding: hij gaat verklaaed als boer doch blijft de grafelijke landheer die er een privé-arts, een particulier secretaris en een kamerbediende op na houdt.) Aan de andere kant Sofja, de vrouw die hem op haar eigen manier liefheeft, maar zijn nieuwe ideeen vertoeft en weigert hem daarin te volgen omdat dit het materiele welzijn van haarzelf en haar gezin zou ondergraven.

Vooral is zij erover verbitterd dat Tolstoj afstand heeft gedaan van alle rechten op zijn geschriften van na 1881. Zij voelt zich belaagd door Tsjertkov, Tolstojs naaste vriend en uitgever (en later zijn literiare executeur).

Allengs vervalt deze eens zo sterke, energieke vrouw tot vlagen van paranoide hysterie, dreigt met zelfmoord en doet pogingen daartoe.

Boelgakov bezit de tact om geen partij te kiezen in de conflicten en tumultueze scenes die zich bijna dagelijks afspelen.

Plots komt de grote schok die de zenuwziekte Sofja doet beseffen dat zij haar man voorgoed verloren heeft. Zij komt erachter dat Tolstoj (op nogal kinderachtige wijze stiekem in het bos) een geheim testament heeft ondertekend met de bepaling dat na zijn dood al zijn werken publiek eigendom zouden worden.

Zij kan dit alleen maar hebben ontdekt door te lezen in Tolstoj meest intieme aantekenboekje dat enkel voor zijn ogen was bestemd. Dit doet Tolstoj besluiten haar te verlaten. In de vroegte van een donkere herfstochtend vlucht hij weg, zijn dood tegemoet. Korte tijd daarvoor had hij nog spijtig gezegd: „Ik heb nog tweeeneenhalf jaar te leven, maar nog tweeeneenhalf miljoen dingen af te doen."

Het huis van de stationwachter waarin Tolstoj is gestorven is nu een nationaal bedevaartsoord, het landhuis Jasnaja Poljana is ingericht als museum.

Het laatste woord over het leven van Tolstoj zal wel nog niet geschreven zijn.

TIP MARUGG

Valentin Boelgakov, het laatste levensjaar van Tolstoj vertaald, geannoteerd en van een nawoord voorzien door Charles B. Timmer. De arbeiderspers-Amsterdam

...Illustratie van Felix de Rooy...